

PROGRAMMANUS

PRODUCENT: TOVE JONSTOIJ

PROJEKTLEDARE: HELEN RUNDGREN

BESTÄLLNINGNUMMER: 102517/RA5

SKAPELSEMYTER

HAREN OCH DÖDEN

En berättelse från Ho-Chunk-folket (Winnebago, USA)

Av: Tove Jonstoj

I rollerna:

BERÄTTAREN, en medicinman: Isa Aouifia

SKAPAREN: Andreas Rothlin Svensson

HAREN: Fredrik Meyer

MORMOR JORD: Anita Wall

Musik: Gustav Lövstrand

TOVE JONSTOIJ(Inledning till programmet)

Vi ska snart höra en berättelse från ett folk som bodde vid de stora sjöarna i norra USA, för tusen år sen. När de vita kom dit kallade de dem indianer men deras rätta namn är Ho-Chunk och de finns fortfarande kvar.

Till Ho-Chunk kom för 100 år sedan en nyfiken man som hette Paul Radin. Han ville lära sig allt om Ho-Chunk - deras språk, vanor och berättelser! Historien vi snart ska höra var hemlig men Ho-Chunk bestämde sig ändå för att berätta den. En sommarkväll år 1908 satte de sig ner. Paul Radin och tre män. Paul skrev ner allt de berättade, ord för ord.

SCEN 1 Skaparen skapar världen

(Ljud av penna som antecknar)

(MUSIK + sommarnatt, syrsor, stilla kväll)

BERÄTTAREN (Medicinman)

Vi vet inte vad det var som vår far låg på när han kom till medvetande. Han rörde sin högra arm och sin vänstra, sitt högra ben och sitt vänstra. Skaparen tog en liten hög av det han satt på och skapade jorden. Den började genast snurra.

(MUSIK som snurrar)

BERÄTTAREN

Sen skapade han gräset, träden, bergen och alla andar som hör ihop med dem. Sen alla djur. Sist av allt gjorde han oss människor och det är därför vi är så svaga. Han såg på allt han gjort och kände sig ändå stolt. Sen tittade han igen.

(Krigsmuller, skrik, våld)

SKAPAREN

Nej! Jag har gjort ett misstag! Några av andarna blev onda. Människorna är så svaga att de inte rår på dem. Det är krig överallt på jorden.

(Katastrofmuller, saker som rasar, människor som skriker)

SKAPAREN

Människorna kommer att dö ut, just när jag har gjort dem!

BERÄTTAREN

Då gjorde Skaparen en ande som han kallade Haren.

(Svisch av ande som far genom luften, prassel)

SKAPAREN

Hej lilla hare!

HAREN

Hej

SKAPAREN

Du kan byta kropp hur du vill, det kan alla andar. Det bestämmer ni själva.

HAREN

Tack. Det ska jag komma ihåg.

BERÄTTAREN

Det enda som alla andar har gemensamt är ljuset. Andar har ett ljus som strålar från dem och som de inte kan ta bort. Skaparen lyfte upp Haren så nära sina ögon att han nästan blev bländad.

SKAPAREN

Haren!

HAREN

Ja...

SKAPAREN

Du är mitt sista hopp. Du måste till jorden och döda de onda andarna. Om du inte gör det så kommer människorna att utplånas. Snart finns det inte en enda människa kvar. Du måste rädda dem.

HAREN

Varför jag?

SKAPAREN

Jag har bara dig. Jag vill att det ska finnas människor på jorden. Gör ditt bästa. Lycka till!

(Svisch av ande som far genom luften)

BERÄTTAREN

Haren gav sig av mot jorden.

SCEN 2 Haren kommer till jorden

HAREN (Tänker där han svischar fram)

Hur ska jag lyckas med detta? Om jag tar formen av en människa, kanske jag lättare kan hjälpa dem.

BERÄTTAREN

Han fick syn på en kvinna som var på väg att hämta vatten. Han smet in i hennes mage. Därinifrån kunde han höra människornas lidande. Efter några månader föddes Haren. Han kom ihåg vad han skulle göra och när han vuxit lite började han sitt arbete. På dagarna planerade han vad han skulle göra. På nätterna gick han ut och sökte genom världen efter onda andar. Hans eget ljus lyste, så det var aldrig helt mörkt där han gick. Varje natt lyckades han döda några onda andar innan han återvände hem.

(MUSIK. Nattliga syrsor. Fotsteg)

BERÄTTAREN

En natt när han gav sig av i mörkret fick han se ett ljus.
När det kom närmare såg han vem det var. Det var ingen
människa förstås.

MORMOR JORD

Haren! Jag kände knappt igen dig i den här människokroppen.

HAREN

Mormor!

BERÄTTAREN

Det var Mormor Jord med sitt starka livsljus

HAREN

Är du också ute i natten?

MORMOR JORD

Ja, jag letade efter dig. Du är skicklig. Du har dödat
nästan alla nu.

HAREN

Ja. Men inte alla, va?

MORMOR JORD

Nej. Du måste hela vägen till Världens ände. Där gömmer sig
de sista.

BERÄTTAREN

Haren gjorde som Mormor Jord sagt och när han i gryningen
återvände till sin hydda hade han lyckats.

MORMOR JORD

Hur har det gått för dig?

HAREN

Bra! Jag har dödat alla onda andar på jorden. Nu kan mina tanter och farbröder leva precis som jag. Ingen behöver dö. Inte någonsin!

BERÄTTAREN

Haren kallade oss människor för tanter och farbröder, för han kände det som om vi var nära släktingar.

MORMOR JORD

Nej mitt barnbarn.

HAREN

Har jag inte dödat alla?

MORMOR JORD

Jo, det har du.

HAREN

Ja då så. Då är väl allting bra nu?

MORMOR JORD

Javisst.

HAREN

Och ingen behöver dö?

MORMOR JORD

Nej... jo... Det är inte riktigt som du tror.

HAREN

Vad är det med dig? Har du gått över på de ondas sida?

MORMOR JORD

Nej. Lyssna nu Haren. Du ser väl att det lyser om dig? Du har ett ljus, som alltid strålar. Ser du något sådant hos människorna?

HAREN

Nej...

MORMOR JORD

Nej. Du är odödlig, Haren, som jag och Skaparen och alla andar.

HAREN

Då är väl människorna också det! Nu när jag tagit bort de onda.

MORMOR JORD

Nej. Människorna kommer att dö. Det är så Skaparen har gjort dem. Annars skulle det bli för många människor och de skulle svälta.

HAREN

Mina tanter och farbröder får inte dö!

Vad är det då för mening med allt jag har gjort? Om de ändå ska dö? Va? Svara mig! Sitt inte bara där! Finns det ingenting som vi kan göra?

MORMOR JORD

Kanske... vi kan försöka. Kom...

SCEN 3 Haren och Mormor Jord går ett varv

(Prassel av löv och steg i gräs, syrsor)

HAREN

En stig?

MORMOR JORD

Ja, den är smal. Man måste gå en och en. Du måste gå framför mig. Jag kommer att gå tätt bakom dig. Men du får inte vända dig om.

HAREN

Vart ska vi?

MORMOR JORD

Ett varv bara. Ett varv som inte får brytas av. Om vi lyckas göra ett helt obrutet varv kanske människorna kan bli odödliga som vi. Men då får du inte vända dig om.

HAREN (Otålig)

Nej, nej, nej, nej. Ett varv ... runt vad?

MORMOR JORD

Runt jorden förstås. Hörde du vad jag sa? Du får inte vända dig om.

HAREN

Ja, ja, ja ja. Nu börjar jag gå..

(Musik. Steg på stigen + olika naturtyper som passerar, fågelkvitter, vattenfall, skogar osv)

BERÄTTAREN

Och så gick de, Haren och Mormor Jord. De gick förbi vattenfall och skogar, ängar och höga berg. Men så började Haren undra om Mormor Jord verkligen gick där bakom honom... Till slut kunde han inte låta bli att vända sig om.

(Steg i gräs stannar) (Musiken bryts)

MORMOR JORD

Nej! Haren! Vad har du gjort!?

HAREN

Jag ville bara se att du var där.

MORMOR JORD

Men jag sa ju att du inte fick vända dig om! Det var det enda viktiga, att du inte fick vända dig om. Jag är ledsen. Nu kan inte döden tas bort från världen.

HAREN (Börjar nästan gråta)

Vad ska jag göra nu?

MORMOR JORD

Ingenting. Skaparen har gjort människorna dödliga. Det kan du inte ändra på.

SCEN 4 Haren kan bara tänka på döden

HAREN (Gråter)

Stackars människorna, stackars mig. Nu kan jag bara tänka på döden.

BERÄTTAREN

Haren vände sina tankar mot de högsta bergen...

(Rasmassor)

HAREN

Nej!

BERÄTTAREN

... och då rasade de i små smulor ner i dalarna.

Han vände sina tankar till de största stenblocken...

(Braaak) ... och då klövs de i bitar.

HAREN

Neeeej!

BERÄTTAREN

När han vände sina tankar till fåglarna i himlen så stelnade de i luften och föll ner.

HAREN (Förtvivlad)

Sluta!

BERÄTTAREN

Då tog Haren en filt och svepte om sig och satte sig ner på marken och grät.

HAREN (Gråter)

Varför vill Skaparen att människorna ska dö? Jag förstår ingenting.

BERÄTTAREN

Haren satt med sin filt och stirrade framför sig och grät. När människorna hörde att Haren var så ledsen ropade de till Skaparen att han skulle hämta hem honom. Skaparen skickade ner en ande.

(Magisk svisch av en ande som flyger ner till jorden)

(Magisk svisch när de båda flyger hem till Skaparen)

SCEN 5. Haren hos Jordskaparen

BERÄTTAREN

När Haren kom till Skaparen kunde han först inte säga ett ord, så hes var han av all gråt. Skaparen kramade Haren.

(Skaparen kramar Haren, ljud av tyg och hud)

SKAPAREN

Haren, min lilla hare... vad du har gråtit.

HAREN

Ja...

SKAPAREN

Tycker du verkligen så synd om människorna?

HAREN

Ja det gör jag. Varför har du gjort såhär? Hur kan du vara så sträng?

SKAPAREN

Tycker du det? Att jag är för sträng?

HAREN

Ja det tycker jag. Det är mina tanter och farbröder som ska dö!

SKAPAREN

Men de kan inte leva i evighet för då skulle jorden gå under. De måste dö någon gång. Men jag vill visa dig en sak, titta nu!

BERÄTTAREN

Skaparen pekade en bit bort och där såg Haren ett vitt sken som lyste starkare och starkare. En lång hydda stod i ljuset. Haren kunde se rakt igenom väggarna och därinne satt rader av gamla människor tillsammans. De satt lugnt och alla hade de lysande vitt hår.

SKAPAREN

Ser du?

HAREN

Ja?

SKAPAREN

Dina tanter och farbröder ska leva tills deras hår blir vitt. Var inte ledsen Haren. Människorna kommer att dö till slut. Men först ska de leva.

HAREN

Vad är det för mening med det?

SKAPAREN

Det är hela meningen Haren! Jag ger dem långa liv, så de hinner leva. Och de ska leva livet bra.

HAREN

Och sen då?

SKAPAREN

Ja, när de dör kommer de tillbaka hit till mig. Och om de har levt sina liv bra får de välja om de vill födas som människor igen eller om de vill vara hos andarna.

HAREN

Men till slut dör de eller hur?

SKAPAREN

Ja till slut dör de. Men inte ens då är dörren helt stängd. Då kan de komma tillbaka i människornas drömmar. Åk ner nu till jorden och berätta det här.

(Svisch av Haren som åker till jorden)

SCEN 5 Haren kommer tillbaka till jorden

BERÄTTAREN

När Haren kom till jorden byggde han en stor hydda åt oss människor och när den var klar kom alla andar dit.

(Steg av Mormor Jord som kommer gående i gräset)

BERÄTTAREN

Och Mormor Jord kom dit för att hjälpa Haren att berätta. När alla samlats i hyddan lyste deras ljus så starkt att människorna kom dit för att se vad det var som lyste.

(Musik som är människor som inte kan vara tysta)

BERÄTTAREN

Människorna satte sig utmed väggarna i hyddan.

HAREN

Kära människor.

MORMOR JORD

Schh... lyssna nu på Haren. Han har något att säga.

HAREN

Jag tycker så mycket om er. Jag lyckades med att döda alla onda andar men jag kunde inte ta bort döden.

(Musik som är människornas sorl)

BERÄTTAREN

Och Haren förklarade allting - att vi skulle få långa liv och grått hår. Och att vi ska kunna komma tillbaka efter döden, om vi har levt våra liv bra. När han var färdig reste sig Mormor Jord och tittade ut över alla i hyddan.

MORMOR JORD

Döden, det är bara som att snubbla. Man tappar balansen. Man ramlar och sen reser man sig upp igen. Man vet inte vad det var som hände.

HAREN

Ja! Och sen fortsätter man sin vandring, med själen.

BERÄTTAREN

När Haren, Mormor Jord och andarna återvände till andarnas värld tog de med sig hälften av allt livsljus. Den andra halvan lämnade de kvar hos oss människor.

(Slutmusik) (Ljud av penna som antecknar) (Syrсор)

TOVE JONSTOIJ

När männen från Ho-Chunk folket hade berättat färdigt för Paul Radin, den där sommarnatten 1908 var klockan fem på morgonen och solen gick upp. Paul tog sina papper och tackade för den hemliga berättelsen om livet och döden. Men hur man ska leva det där långa människolivet bra, den hemligheten sa de ingenting om.